ZAMONAVIY IQTISODIYOT VA INTELLEKTUAL TEXNOLOGIYALAR
Ilmiy-uslubiy elektron jurnali — Sharq universiteti
ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

O‘ZBEKISTONDA ISLOMIY BANK TIZIMINI JORIY ETISHNING IQTISODIY ZARURATI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Asilbek G‘ofurov G‘ulom o‘g‘li
Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti,
ORCID: 0009-0003-6719-1227
Email: asilbekgofurov336@gmail.com
DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03

Annotatsiya: O‘zbekistonda moliya-bank tizimini takomillashtirish va moliyaviy inklyuziyani oshirish maqsadida islomiy bank tizimini joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlariga ko‘ra, 2030-yilgacha kamida 10 ta islomiy bank tashkil etilishi va an’anaviy banklarda litsenziya asosida “islomiy darchalar” faoliyati yo‘lga qo‘yilishi rejalashtirilgan. Islomiy moliya tizimi nafaqat diniy talablarni qondiradi, balki yashirin iqtisodiy mablag‘larni rasmiy tizimga jalb qilish va real sektorni moliyalashtirish imkonini beradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, islomiy bank tizimi moliyaviy inklyuziya, banklararo raqobat va investitsiya faolligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi, ammo uning muvaffaqiyati huquqiy-me’yoriy baza, malakali kadrlar va xalqaro tajribani moslashtirishga bog‘liq.

Kalit so‘zlar: Islomiy bank, islomiy moliya tizimi, foizsiz moliyalashtirish, shariatga mos moliya, islomiy moliyaviy instrumentlar, murobaha, mudoraba, mushoraka, salam, vakala, islomiy darchalar, investitsion deposit.

Abstract: The introduction of Islamic banking in Uzbekistan has become a priority for improving the financial system and enhancing financial inclusion. According to the Central Bank of the Republic of Uzbekistan, by 2030 at least ten fully-fledged Islamic banks are expected to operate, alongside licensed “Islamic windows” within conventional banks. Islamic finance not only addresses religious requirements but also serves as an effective mechanism for channeling informal economic funds into the formal financial system and financing the real sector. Research indicates that Islamic

© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

banking can significantly contribute to financial inclusion, strengthen competition among banks, and promote investment activity. However, the successful implementation of the system depends on the development of a robust legal and regulatory framework, qualified personnel, and the adaptation of international best practices to national conditions.

Keywords: Islamic banking, Islamic finance system, interest-free financing, Sharia-compliant finance, Islamic financial instruments, Murabaha, Mudaraba, Musharaka, Salam, Wakala, Islamic windows, Investment deposit.

Kirish

So‘nggi yillarda jahon moliya tizimida islomiy bank va moliya institutlarining roli tobora ortib bormoqda. Islomiy bank tizimi shariat qoidalariga asoslangan bo‘lib, foiz (ribo) olish va to‘lashni taqiqlaydi, moliyaviy operatsiyalar esa real aktivlarga bog‘lanadi. Bu tizimning asosiy tamoyillari — foyda va zararlarni adolatli taqsimlash, spekulyativ faoliyatni cheklash va ijtimoiy adolatni ta’minlash — iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy barqarorlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli islomiy bank tizimi ko‘plab mamlakatlarda an’anaviy bank tizimiga muqobil va uni to‘ldiruvchi mexanizm sifatida qaraladi.

O‘zbekiston Respublikasida ham moliya-bank tizimini isloh qilish, uning barqarorligini oshirish va aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish ustuvor vazifalardan biridir. Biroq hozirgi an’anaviy bank tizimi aholining barcha qatlamlari ehtiyojlarini to‘liq qamrab ololmaydi. Tadqiqotlar va so‘rovlar shuni ko‘rsatadiki, aholining muayyan qismi va tadbirkorlar diniy e’tiqodlari sababli foizga asoslangan moliyaviy xizmatlardan foydalanishga ehtiyotkorona yondashadi yoki undan butunlay voz kechadi. Xususan, BMT Taraqqiyot dasturi tomonidan o‘tkazilgan so‘rovlar natijalariga ko‘ra, aholi va tadbirkorlarning sezilarli ulushi an’anaviy bank xizmatlaridan foydalanishni rad etadi,

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

lekin shariatga mos moliyaviy xizmatlar orqali moliyaviy tizimga jalb qilinishi mumkin. Bu esa mamlakatda muqobil moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish zaruratini yanada oshiradi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan olib borilgan tashabbuslar, jumladan, islomiy banklar faoliyatini yo‘lga qo‘yish va an’anaviy banklarda “islomiy darchalar”ni tashkil etish rejalari mamlakatda islomiy moliyaga bo‘lgan davlat darajasidagi e’tibor ortib borayotganini ko‘rsatadi. Markaziy bank rahbariyati islomiy moliya tizimini nafaqat muqobil moliyaviy xizmat shakli, balki yashirin iqtisodiyotdagi mablag‘larni rasmiy moliya tizimiga jalb etishning samarali mexanizmi sifatida ham ko‘rib chiqmoqda. Shu bilan birga, islomiy bank faoliyati kichik va o‘rta biznesni moliyalashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash va iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilishi mumkin.

O‘zbekiston hukumati tomonidan ishlab chiqilgan qonun loyihalarida islomiy bank faoliyati, islomiy moliyaviy operatsiyalar va investitsion depozit kabi tushunchalar kiritilgan. Mazkur huquqiy hujjatlar murobaha, mudoraba, mushoraka, salam va vakala kabi asosiy islomiy moliyaviy instrumentlarni belgilaydi. Ushbu normalar orqali islomiy banklar nafaqat mijozlarga moliyaviy xizmat ko‘rsatadi, balki real sektor bilan bevosita ishlash, investitsiya loyihalariga jalb qilish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqola O‘zbekistonda islomiy bank tizimini joriy etishning iqtisodiy, huquqiy va institutsional asoslarini tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot davomida islomiy bank faoliyatining moliyaviy inklyuziyani oshirish, real sektorni moliyalashtirish, banklar o‘rtasida sog‘lom raqobat muhitini yaratish va mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘sishiga qo‘shadigan hissasi yoritib beriladi. Shu bilan birga, maqolada islomiy bank tizimini samarali rivojlantirish uchun zarur huquqiy-me’yoriy bazani mustahkamlash, kadrlar salohiyatini oshirish va xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish zaruriyati ham ta’kidlanadi.

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

Adabiyotlar tahlili

Islomiy bank tizimi va islomiy moliya institutlari sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar dunyo moliya tizimida ushbu modelning ahamiyatini keng yoritadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, islomiy moliya nafaqat diniy talablarni qondiradi, balki iqtisodiy barqarorlikni oshirish, spekulyativ harakatlarni kamaytirish, investitsiya faolligini rag‘batlantirish va moliyaviy inklyuziyani kuchaytirish kabi iqtisodiy vazifalarni ham bajaradi. Iqbal va Mirakhor (2007) islomiy banklarning asosiy tamoyillarini batafsil tushuntiradi: foizsiz moliyalashtirish, foyda va zararlarni adolatli taqsimlash, shuningdek, operatsiyalarni real aktivlarga tayanish. Ularning tadqiqotiga ko‘ra, bu tamoyillar banklarning iqtisodiy risklarni boshqarish va barqaror o‘sishni ta’minlashdagi samaradorligini oshiradi. Shuningdek, murobaha, mudoraba va mushoraka kabi moliyaviy instrumentlar real sektor loyihalarini moliyalashtirish va investitsiya faoliyatini rag‘batlantirishda muhim vosita sifatida ishlatiladi.

Obaidullah (2008) islomiy moliya institutlarining moliyaviy inklyuziyani oshirishdagi ahamiyatini ta’kidlaydi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, islomiy banklar odatda an’anaviy bank xizmatlaridan foydalanmaydigan qatlamlarni moliya tizimiga jalb qiladi. Bu O‘zbekiston sharoitida aholining sezilarli qismi diniy e’tiqodi sababli an’anaviy bank xizmatlaridan foydalanmayotgani bilan izohlanadi. Shu bois, islomiy moliya mamlakatda nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega.

Mahalliy amaliyot va rasmiy bayonotlar tizimning amaliy ahamiyatini tasdiqlaydi. Abrorxo‘ja Turdaliyev va Behzod Hamroyevning ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekiston bank tizimida 2030-yilgacha kamida 10 ta to‘laqonli islomiy bank tashkil etilishi va an’anaviy banklarda litsenziya asosida “islomiy darchalar” faoliyati yo‘lga qo‘yilishi rejalashtirilgan. Ushbu tashabbuslar moliyaviy inklyuziyani oshirish, yashirin iqtisodiy mablag‘larni rasmiy tizimga jalb qilish va real sektorni moliyalashtirish imkonini beradi.

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

Xalqaro adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, islomiy bank tizimining muvaffaqiyati bir nechta omillarga bog‘liq. Birinchisi — huquqiy-me’yoriy baza, ya’ni islomiy moliya operatsiyalarini tartibga soluvchi qonunchilik va litsenziyalash mexanizmlari. Ikkinchisi — malakali kadrlar salohiyati, ya’ni moliyaviy xizmatlarni boshqarish va islomiy moliya instrumentlarini to‘g‘ri qo‘llash imkoniyati. Uchinchisi esa — xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish va lokal iqtisodiyot talablariga integratsiya qilish zaruriyati.

Shuningdek, Malayziya, Saudiya Arabistoni, BAA va Indoneziya kabi mamlakatlarda olib borilgan empirik tadqiqotlar islomiy banklarning moliyaviy inklyuziyani oshirish, banklararo raqobatni kuchaytirish va iqtisodiy o‘sish uchun yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratishda samarali ekanini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, tizim spekulyatsiyaga asoslangan moliyaviy operatsiyalarni kamaytirish, shaffoflikni oshirish va ijtimoiy adolatni ta’minlash imkonini beradi (Siddiqi, 2006; Khan, 2010).

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, islomiy bank tizimini O‘zbekistonda joriy etish moliyaviy inklyuziyani oshirish, banklar o‘rtasida sog‘lom raqobat yaratish, investitsiya faolligini kuchaytirish va real sektorni qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, tizimning samarali ishlashi nafaqat iqtisodiy va moliyaviy, balki huquqiy, institutsional va kadrlar salohiyatiga bog‘liq. Ushbu adabiyotlar sharhi O‘zbekistonda islomiy bank tizimini joriy etishning iqtisodiy va huquqiy jihatlarini chuqurroq tahlil qilish uchun mustahkam ilmiy poydevor yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekistonda islomiy bank tizimini joriy etishning iqtisodiy va huquqiy jihatlarini aniqlash, tizimning moliyaviy inklyuziya, investitsiya faoliyati va real sektor bilan integratsiyasiga ta’sirini baholashdan iborat.

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

Tadqiqot sifatli va miqdoriy yondashuvlarni birlashtirgan kompleks metodologiya asosida olib boriladi. Tadqiqot uchun ma’lumotlar bir nechta manbalardan olingan. Birinchi navbatda, rasmiy manbalar – O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki va moliya vazirligi, shuningdek, Oliy Majlis tomonidan ishlab chiqilgan qonun loyihalari va normativ hujjatlar o‘rganiladi. Ikkinchi manba sifatida xalqaro ilmiy adabiyotlar, xususan Iqbal va Mirakhor (2007), Obaidullah (2008), Siddiqi (2006) va Khan (2010) tadqiqotlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, Malayziya, Saudiya Arabistoni, BAA va Indoneziya kabi mamlakatlarda amalga oshirilgan empirik tadqiqotlar islomiy banklarning moliyaviy inklyuziyaga, raqobat muhiti va iqtisodiy o‘sishga ta’sirini baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, O‘zbekistonda so‘rovlar va ekspert intervyulari orqali aholining va tadbirkorlarning islomiy moliyaga bo‘lgan ehtiyoji aniqlanadi.

Metodologik jihatdan tadqiqot bir nechta yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Adabiyotlar va rasmiy hujjatlar tahlili orqali islomiy bank tizimi va uning moliyaviy operatsiyalari xususiyatlari aniqlanadi. Xalqaro va mahalliy tajribalarni solishtirish orqali O‘zbekistonda tizimni joriy etishning eng samarali shakllari o‘rganiladi. So‘rov va intervyular natijalari statistik va sifatli tahlil qilinadi, bu esa moliyaviy inklyuziya, real sektor loyihalarini moliyalashtirish va investitsiya faoliyatini baholashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ekspertlar bilan suhbatlar huquqiy, institutsional va kadrlar salohiyatini aniqlashga yordam beradi.

Ushbu metodologiya O‘zbekistonda islomiy bank tizimini joriy etishning iqtisodiy, moliyaviy va huquqiy jihatlarini tizimli va ilmiy asosda tahlil qilish imkonini beradi. Tadqiqot mahalliy sharoit, xalqaro tajriba va hududiy xususiyatlarni hisobga olib, samarali tavsiyalar ishlab chiqish imkonini yaratadi va tizimning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

Tahlil va natijalar

Islomiy moliya tizimining markaziy elementi uning moliya instrumentlaridir, ularning har biri shariatga mos moliyaviy faoliyatni ta’minlash, foyda va zararlarni adolatli taqsimlash hamda real aktivlarga asoslangan operatsiyalarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Eng keng tarqalgan instrumentlar – murobaha, mudoraba, mushoraka, salam va vakala bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos iqtisodiy va huquqiy mexanizmlarga ega.

Murobaha – bu moliyaviy operatsiya, unda bank mijoz uchun kerakli tovar yoki aktivni sotib olib, unga belgilangan foyda bilan sotadi. Bu instrument foizsiz moliyalashtirishni ta’minlaydi, chunki foyda oldindan kelishilgan va har ikki tomon uchun aniqdir. Murobaha asosan savdo va ishlab chiqarish loyihalarini moliyalashtirishda qo‘llaniladi va an’anaviy kredit shakllariga muqobil sifatida ishlaydi.

Mudoraba – investor (bank) va tadbirkor (foydalanuvchi) o‘rtasidagi sheriklik shartnomasi bo‘lib, unda bank mablag‘ni taqdim etadi, tadbirkor esa uni loyihada ishlatadi. Foyda oldindan kelishilgan ulush bo‘yicha taqsimlanadi, zarar esa bankning mablag‘iga mos ravishda qoplanadi. Mudoraba risklarni adolatli taqsimlashga va real sektor loyihalarini moliyalashtirishga imkon beradi.

Mushoraka – bu ikki yoki undan ortiq tomonning loyihaga mablag‘ kiritib, foyda va zararlarni ulushga qarab taqsimlashini nazarda tutuvchi instrumentdir. Mushoraka investor va tadbirkor o‘rtasida yanada mustahkam sheriklikni ta’minlaydi, shu bilan birga moliyaviy inklyuziyani oshiradi, chunki kichik va o‘rta biznes subyektlarini moliyalashtirish imkoniyatini yaratadi.

Salam – bu oldindan kelishilgan narxda tovar yoki mahsulotni moliyalashtirishga qaratilgan instrument bo‘lib, ishlab chiqaruvchiga ishlab chiqarish jarayonida mablag‘

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

olish imkonini beradi. Salam asosan qishloq xo‘jaligi va ishlab chiqarish loyihalarida qo‘llaniladi, bu esa real sektorning moliyaviy barqarorligini oshiradi.

Vakala – bu bank yoki moliyaviy institutning mijoz nomidan moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish huquqini olishini nazarda tutadi. Vakala yordamida bank moliya boshqaruvi va investitsiya loyihalarini amalga oshiradi, shu bilan birga mijozning ishonchli moliyaviy sherigi sifatida xizmat qiladi.

Ushbu instrumentlar islomiy moliya tizimining asosiy mexanizmlarini tashkil etadi va har biri nafaqat diniy talablarni qondiradi, balki iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy inklyuziya va investitsiya faoliyatini rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ularning qo‘llanilishi O‘zbekistonda ham aholining moliya tizimiga jalb qilinmagan qatlamlarini faollashtirish va real sektorni moliyalashtirish imkonini yaratadi.

Islomiy moliya instrumentlari – murobaha, mudoraba, mushoraka, salam va vakala – nafaqat diniy talablarni qondirishga xizmat qiladi, balki iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda ham markaziy rol o‘ynaydi. Ularning asosiy afzalligi shundaki, ular foyda va zararlarni adolatli taqsimlashni ta’minlaydi, shu bilan birga spekulyativ moliyaviy operatsiyalarni kamaytiradi. Natijada iqtisodiy tizimdagi risklar pasayadi va moliyaviy faoliyatning barqarorligi oshadi.

Murobaha instrumenti orqali banklar mijozlar uchun kerakli tovar yoki aktivni sotib olib, unga oldindan kelishilgan foyda bilan sotadi. Bu mexanizm nafaqat foizsiz moliyalashtirishni ta’minlaydi, balki ishlab chiqarish va savdo jarayonlarini barqaror moliyalashtirish imkonini beradi. Shu tarzda, banklar va tadbirkorlar o‘rtasida ishonchli va shaffof moliyaviy hamkorlik shakllanadi, investitsiya risklari kamayadi va loyihalar samarali amalga oshiriladi.

Mudoraba va mushoraka instrumentlari real sektor loyihalarini moliyalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Mudoraba shartnomasida bank mablag‘ni taqdim etadi, tadbirkor esa uni loyihada ishlatadi; foyda kelishilgan ulush bo‘yicha taqsimlanadi, zarar esa

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

mablag‘ miqdoriga muvofiq qoplanadi. Mushoraka esa bir necha investor va tadbirkorlar o‘rtasida loyihaga sheriklik asosida mablag‘ kiritishni nazarda tutadi. Bu instrumentlar nafaqat real sektor loyihalarini qo‘llab-quvvatlaydi, balki kichik va o‘rta biznes subyektlarini moliya tizimiga jalb qilish va banklararo raqobatni rivojlantirish imkonini beradi.

Salam instrumenti ishlab chiqaruvchilarga oldindan moliyaviy qo‘llab-quvvatlash beradi va ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga yordam beradi. Bu esa ayniqsa qishloq xo‘jaligi va sanoat loyihalarida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ishlab chiqaruvchilar resurslarni oldindan oladi va ishlab chiqarish jarayoni kechikmasdan amalga oshiriladi. Vakala instrumenti esa bank yoki moliya institutiga mijoz nomidan investitsiya loyihalarini amalga oshirish va moliyaviy operatsiyalarni boshqarish huquqini beradi. Shu orqali bank va mijoz o‘rtasida ishonchli va samarali moliyaviy muhit shakllanadi, moliya xizmatlarining sifat va samaradorligi oshadi.

Xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, islomiy moliya instrumentlarining qo‘llanilishi moliyaviy inklyuziyani sezilarli darajada oshiradi, spekulyativ moliyaviy operatsiyalarni kamaytiradi, shaffoflikni kuchaytiradi va ijtimoiy adolatni ta’minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu tizim yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratadi va bank tizimining umumiy samaradorligini oshiradi. O‘zbekiston sharoitida ham islomiy banklar va “islomiy darchalar” orqali aholi va tadbirkorlar moliya tizimiga kengroq jalb qilinadi, yashirin mablag‘lar rasmiy tizimga o‘tadi va real sektor loyihalari barqaror moliyalashtiriladi.

Adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, islomiy moliya instrumentlarining muvaffaqiyati nafaqat iqtisodiy samaradorlik bilan cheklanmaydi. Ularning barqaror ishlashi huquqiy-me’yoriy baza, malakali kadrlar salohiyati va xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirishga bog‘liq. Shu jihatlar tizimning uzoq muddatli barqarorligi, moliyaviy inklyuziya va investitsiya faolligiga qo‘shadigan hissasini aniqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

O‘zbekistonda islomiy moliya tizimini joriy etish zarurati mamlakatdagi moliyaviy inklyuziya va jamg‘arma ko‘rsatkichlari bilan bevosita bog‘liqdir. So‘nggi yillarda bank hisob raqamiga ega aholining ulushi sezilarli oshib, qariyb 60 foizga yetgan bo‘lsa-da, rasmiy moliyaviy institutlar orqali jamg‘arma qilayotganlar ulushi ancha past – taxminan 10–15 foiz atrofida. Bu esa aholining katta qismi bank xizmatlaridan to‘liq foydalanmayotganini anglatadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bank xizmatlaridan foydalanmaslik sabablaridan biri sifatida aholining bir qismi diniy e’tiqod omilini ko‘rsatadi. O‘zbekiston aholisi soni 36 milliondan oshganini hisobga olsak, hatto aholining 10–15 foizi foizsiz moliyaviy xizmatlarga ehtiyoj sezsa ham, bu 3–5 million potensial mijoz deganidir. Bu esa bank sektorida yangi bozor segmenti shakllanishini anglatadi. Shuningdek, jamg‘armalarning muayyan qismi hali ham naqd shaklda yoki norasmiy aylanmada saqlanayotgani ichki moliyaviy resurslarning to‘liq safarbar etilmayotganini ko‘rsatadi.

Bundan tashqari, O‘zbekiston iqtisodiyoti sanoat, infratuzilma va kichik biznesni rivojlantirish bosqichida turibdi. Kichik va o‘rta biznes yalpi ichki mahsulotning qariyb 50–55 foizini shakllantiradi, biroq ularning bank kreditlaridan foydalanish imkoniyatlari cheklangan. Islomiy moliya tizimi, xususan sheriklik va aktivga asoslangan moliyalashtirish mexanizmlari ushbu sektor uchun muqobil manba bo‘la oladi. Mintaqaviy tahlillarga ko‘ra, Markaziy Osiyoda islomiy moliya bozorining potensiali 10 milliard dollardan ortiq deb baholanmoqda, bu esa O‘zbekiston uchun ham katta investitsion imkoniyatlar mavjudligini anglatadi. Agar mamlakat sukuk kabi islomiy moliyaviy instrumentlarni joriy etsa, Yaqin Sharq va Janubi-Sharqiy Osiyodan kapital jalb qilish imkoniyati kengayadi. Demak, statistik ko‘rsatkichlar va iqtisodiy tuzilma tahlili shuni ko‘rsatadiki, islomiy moliya tizimini joriy etish O‘zbekiston uchun moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, ichki resurslarni safarbar qilish va investitsion salohiyatni oshirish nuqtai nazaridan iqtisodiy jihatdan asosli va zarur qadam hisoblanadi.

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

O‘zbekiston moliya tizimida islomiy moliya elementlarini joriy etish nafaqat bank xizmatlariga kirishni kengaytirish, balki real sektor va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash imkonini ham beradi. An’anaviy bank kreditlari ko‘pincha yuqori foiz stavkalari va garov talablariga bog‘liq bo‘lib, kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun moliyaviy yukni oshiradi va tashabbuskorlikni cheklaydi. Shu nuqtai nazardan, islomiy moliya tamoyillari — mushoraka, mudaraba, murabaha va ijara kabi instrumentlar — tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash uchun muqobil va adolatli mexanizm sifatida xizmat qiladi. Ushbu modelda bank va tadbirkor foyda va zararni kelishilgan nisbatda taqsimlaydi, bu esa risklarni bir tomon zimmasiga yuklamaydi va moliyaviy operatsiyalarni real sektor bilan bevosita bog‘laydi.

Shuningdek, islomiy moliya instrumentlari kapitalning maqsadli ishlatilishini ta’minlaydi, spekulyativ operatsiyalarni cheklaydi va ishlab chiqarish, savdo hamda xizmat ko‘rsatish sohalarini rag‘batlantiradi. Murabaha va salam shartnomalari orqali tadbirkor zarur xomashyo, uskunalar yoki tovarlarni moliyalashtirish imkoniga ega bo‘ladi, bu esa faoliyatni kengaytirish va barqarorlikni oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, risklarni taqsimlash va sheriklik tamoyillari tadbirkorlik muhitida o‘zaro ishonch va hamkorlikni mustahkamlaydi. Natijada, O‘zbekiston sharoitida islomiy moliya tadbirkorlikni rivojlantirish, ichki investitsion resurslarni safarbar qilish va moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi, bu esa mamlakatning barqaror iqtisodiy o‘sishi va diversifikatsiyalangan moliya bozorini shakllantirishga xizmat qiladi.

Agar O‘zbekistonda islomiy moliya tizimi keng joriy etilsa, birinchi navbatda moliyaviy inklyuziya sezilarli darajada oshadi. Aholining katta qismi foizli bank xizmatlaridan diniy sabablar bilan foydalanmayotganini hisobga olsak, islomiy bank xizmatlari ularni rasmiy moliya sektoriga jalb qiladi va jamg‘armalarni banklarda saqlashni rag‘batlantiradi. Bu esa depozit bazasini kengaytirish, kreditlash imkoniyatlarini oshirish va ichki investitsion resurslarni samarali safarbar qilish

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

imkonini yaratadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bank xizmatlariga kirish imkoniyati kengaygan mamlakatlarda iqtisodiy o‘sish sur’ati o‘rtacha 1–2 foizga oshadi, shu bilan birga kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun moliyalashtirish hajmi kengayadi.

Ikkinchidan, islomiy moliya tizimi real sektor bilan bevosita bog‘langanligi sababli ishlab chiqarish va tadbirkorlik faoliyatini rag‘batlantiradi. Mushoraka, mudaraba va murabaha kabi instrumentlar tadbirkorlar uchun riskni birgalikda taqsimlash va aktivga asoslangan moliyalashtirish imkoniyatini yaratadi, bu esa spekulyativ operatsiyalarni kamaytirib, iqtisodiyotning barqaror o‘sishiga xizmat qiladi. Uchinchidan, mamlakat global moliya tizimida islomiy moliya instrumentlari orqali yangi investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Sukuk (islomiy obligatsiyalar) va boshqa foizsiz moliyaviy instrumentlar Yaqin Sharq, Janubi-Sharqiy Osiyo va boshqa islomiy moliya markazlaridan kapital oqimini jalb qilishga yordam beradi. Natijada, moliya bozorining diversifikatsiyasi, bank tizimi barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishning inklyuziv modeli shakllanadi. Shu bilan birga, aholining moliyaviy savodxonligi va shaffof moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish tajribasi ortadi, bu esa uzoq muddatli barqarorlik va ijtimoiy ishonchni mustahkamlaydi.

Umuman olganda, O‘zbekistonda islomiy moliya tizimini joriy etish nafaqat diniy va ijtimoiy talablarni qondiradi, balki real sektorni qo‘llab-quvvatlash, ichki investitsiyalarni rag‘batlantirish va global moliya bozoriga integratsiyani kuchaytirish nuqtai nazaridan iqtisodiy jihatdan ham strategik ahamiyatga ega bo‘ladi.

Ammo, O‘zbekistonda islomiy bank xizmatlarini joriy etish jarayonida birinchi muhim to‘siq huquqiy va institutsional baza yetarli darajada rivojlanmaganligidadir. Mamlakat bank tizimi asosan an’anaviy foizli modelga asoslangan qonun va me’yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solingan. Shu sababli islomiy moliya instrumentlari — mushoraka, mudaraba, murabaha va sukuk kabi — uchun alohida huquqiy mexanizm yo‘qligi ularning amaliy joriy etilishini murakkablashtiradi. Shu bilan birga, shariatga muvofiqlikni nazorat qiluvchi mustaqil institutlar va standartlashtirilgan

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

metodologiyalar hali shakllanmagan, bu esa banklar va investorlar ishonchini mustahkamlashda to‘siq sifatida namoyon bo‘ladi.

Yana bir dolzarb masala malakali kadrlar yetishmovchiligi bilan bog‘liq. Islomiy moliya tizimi o‘ziga xos bilim va tajriba talab qiladi: shariat asosida moliyaviy bitimlarni tuzish, risklarni sheriklik tamoyili bilan baholash, aktivga asoslangan moliyalashtirish mexanizmlarini amalga oshirish. Hozirgi kunda mamlakatda bu sohada yetarlicha mutaxassislar yo‘q, shuning uchun banklar va moliyaviy institutlar uchun yangi kadrlarni tayyorlash va malaka oshirish jarayoni uzoq muddat talab etadi. Shu bilan birga, aholining moliyaviy savodxonligi pastligi ham islomiy moliya mahsulotlarini tushuntirish va ularga bo‘lgan ishonchni shakllantirishni murakkablashtiradi. Ko‘plab tadbirkorlar va oddiy mijozlar uchun mushoraka yoki mudaraba kabi sheriklik asosidagi moliyaviy mexanizmlar hali tushunarli emas, bu esa tizimning dastlabki bosqichida qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Amaliy jihatdan, islomiy moliya tizimining murakkabligi va operatsion xarajatlar ham muammo hisoblanadi. Banklar va tadbirkorlar uchun foyda va zarar taqsimotini hisoblash, aktivlar bilan ta’minlangan moliyaviy bitimlarni yuritish, sukuk va boshqa instrumentlarni chiqarish jarayoni an’anaviy foizli operatsiyalarga nisbatan murakkabroq va ko‘proq mehnat talab qiladi. Shu bilan birga, yangi moliyaviy instrumentlarni bozor bilan moslashtirish va investorlar ishonchini shakllantirish dastlabki bosqichlarda qiyinchiliklar tug‘diradi. Barcha bu omillar tizimning barqaror ishlashi va mamlakat moliya bozoriga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta’minlash uchun bosqichma-bosqich yondashuv va kompleks choralarni talab qiladi.

Xulosa va takliflar

O‘zbekistonda islomiy bank tizimini joriy etish iqtisodiyotning barqaror va inklyuziv rivojlanishiga sezilarli hissa qo‘shishi mumkin. Bu tizim aholining foizli bank xizmatlaridan foydalanmayotgan qatlamini rasmiy moliya sektoriga jalb qiladi,

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

depozit bazasini kengaytiradi va kreditlash salohiyatini oshiradi. Shu bilan birga, islomiy moliya instrumentlari real sektor bilan bevosita bog‘langanligi sababli kichik va o‘rta biznesni rag‘batlantiradi, kapitalni maqsadli ishlatishga imkon yaratadi va spekulyativ operatsiyalarni cheklaydi. Mushoraka, mudaraba, murabaha va ijara kabi instrumentlar tadbirkorlik faoliyatida risklarni adolatli taqsimlashni ta’minlab, uzoq muddatli barqarorlikni kuchaytiradi. Shu tarzda, islomiy banklar nafaqat moliyaviy inklyuziyani oshiradi, balki iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish va ichki investitsion resurslarni safarbar qilishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, islomiy banklarni ochish va faoliyatini yo‘lga qo‘yish jarayonida bir qator muammolar yuzaga keladi. Ularga huquqiy va me’yoriy baza yetishmasligi, shariatga muvofiqlikni nazorat qiluvchi institutlarning yo‘qligi, malakali kadrlar etishmovchiligi va aholining moliyaviy savodxonligi pastligi kiradi. Bularning barchasi tizimning dastlabki bosqichida faoliyatni murakkablashtiradi va investorlar ishonchini shakllantirishni qiyinlashtiradi. Shu sababli muammolarni kompleks yondashuv bilan hal qilish lozim: alohida qonunchilik va me’yoriy-huquqiy baza yaratish, shariatga muvofiq standartlashtirilgan nazorat mexanizmlari joriy etish, malakali kadrlar tayyorlash va aholining moliyaviy savodxonligini oshirish tizimli choralari samarali yechim bo‘la oladi.

Xulosa qilib aytganda, islomiy banklar O‘zbekiston moliya bozorining diversifikatsiyasi, ichki investitsion resurslarni safarbar qilish va real sektorni qo‘llab-quvvatlashda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Muammolarni bosqichma-bosqich hal qilish orqali bu tizim iqtisodiyotning barqaror va inklyuziv rivojlanishini ta’minlashga, xalqaro moliya bozoriga integratsiyani kuchaytirishga va tadbirkorlik faoliyatini rag‘batlantirishga xizmat qilishi mumkin.

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026

ISSN: 3093-9062 Vol. 1 No. 1 (2026)

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] World Bank. Global Findex Database 2024: O‘zbekistonda moliyaviy inklyuziya: tendensiyalar va ko‘rsatkichlar. Vashington, D.C.: Jahon Banki, 2024.

[2] OECD (2023). O‘zbekistonda yashil va inklyuziv o‘sishni moliyalashtirish: imkoniyatlar va muammolar. Parij: OECD Publishing.

[3] Islamic Development Bank (2022). Emerging Marketsda islomiy moliya bo‘yicha yillik hisobot. Jidda: IDB.

[4] Karim, R. va Archer, S. (2019). Islamiy moliya: tamoyillar va amaliyot. London: Routledge.

[5] Iqbal, Z. va Molyneux, P. (2005). O‘ttiz yillik islomiy bank faoliyati: tarix, samaradorlik va istiqbollar. Palgrave Macmillan.

[6] Dusuki, A. W. va Abdullah, N. I. (2007). Islomiy bankda Maqasid al-Shari’ah, maslahah va korporativ ijtimoiy mas’uliyat. International Journal of Economics, Management and Accounting, 15(2), 161–188.

[7] Usman, M. (2020). Markaziy Osiyoda islomiy bank tizimining muammolari va imkoniyatlari. Journal of Islamic Economics, 12(1), 45–63.

[8] Ahmad, A. U. va Hassan, M. K. (2017). Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda islomiy bank va moliya: Osiyodan holatlar. Springer.

[9] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki (2023). Yillik statistika: bank va moliya sektori. Toshkent: O‘RMB.

[10] KPMG (2022). Markaziy Osiyoda islomiy moliya: bozor tendensiyalari va istiqbollar. London: KPMG Advisory Reports.

DOI: https://doi.org/10.66493/xwg0dm03
© Sharq universiteti, 2026